

Odo Casel - hlasatel Kristova mystéria

TOMÁŠ BONĚK

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století se náhle a v jistém smyslu nečekaně objevily červánky nové duchovnosti. Duchovní obzor lidstva se bouřlivě rozšiřoval a stával se stále pestřejším. Probudil se zájem o duchovní literaturu dávných civilizací a mimoevropských kultur. Mnohé texty byly vůbec poprvé překládány do evropských jazyků. Současně s tím se lidé se začali zabývat nejrůznějšími druhy okultismu, mystiky a magie. Mnozí si začali uvědomovat, že lidské vědomí je složitý prostor plný stupňů a úrovní a že ho lze různým způsobem stupňovat a ovlivňovat. Jednou z nejčtenějších knih se tehdy stala kniha francouzského esejisty Édouarda Schurého „Velcí zaslouzcenci“, ve které popisuje velké duchovní osobnosti minulosti jako skutečné vůdce příslušné kultury. Správně vést může jen ten, kdo prošel vnitřní proměnou — zasvěcením. V rozmanité směsici proudů a směrů se jistě vyskytli i blouznivci a šarlatáni, ale často se zapomíná, že to byla i doba, ve které působili skutečně významní duchovní učitelé, kteří svými impulsy přímo či nepřímo podstatně ovlivnili další vývoj západní civilizace. Zpočátku se zdálo, že většina těchto změn křesťanství míjí. Nové proudy byly povětšinou protikřesťanské, a oficiální církevní teologie si zase s novými výzvami nevěděla příliš rady. Avšak i zde se najdou výjimky.

Jednou z nich je benediktinský mnich Odo Casel (1886-1948). Osud jeho díla je svým způsobem zvláštní. Nejen že jeho myšlenky dnes téměř nikdo nezná. Dokonce ani v jeho vlastní církvi na něj nepřevládá jednotný názor. Jeho dílo například ve své době nepřímo odsoudil papež Pius XII., a přitom o několik desítek let později o něm nejvyšší strážce čistoty katolické víry Josef kardinál Ratzinger, nynější papež Benedikt XVI., napsal slova, která toto odsouzení obrátila v uznání:

„Můžeme snad bez přehánění říci, že od konce doby církevních Otců nezažila teologie svátostí žádný takový květ, jaký jí byl darován v tomto století v souvislosti s idejemi Caselovými, které jsou samy o sobě pochopitelné jen na pozadí liturgického hnutí.“ Je tedy zvláštní, že je dnes téměř nemožné se k jeho textům dostat a že jeho jméno a myšlenky často chybí i v jinak poměrně podrobných příručkách o liturgii.

Kdo byl tento skromný mnich vlivného benediktinského opatství v německém Maria Laachu, který se na počátku dvacátého století pokusil vysvětlit podstatu Kristova mystéria a který svou „mysterijní“ naukou uvedl mnohé do pohybu? Odo (občanským jménem Johannes) Casel se narodil 27. září 1886 v Koblenzi v Německu. V roce 1905 se stal mnichem v opatství Maria Laach, kde 24. února 1907 složil řádový slib. Dne 17. září roku 1911 přijal v Římě kněžské svěcení. Jeho benediktinský život byl od počátku silně ovlivněn liturgií a teologií církevních Otců. Po akademických studiích vydal v roce 1922 svou základní práci „Liturgie jako mysterijní slavnost“, ve které podrobně popisuje hermeneutický význam pohanských mystérií pro křesťanské svátosti. Na konci života k tomu poznamenal:

„. Dodat chci jedině..., že se mi totiž první intuice o mysterijním učení otevřela v liturgii při slavení slavné mše. Život se přece může rozvinout jen ze života. Jistě, posíleno bylo toto první poznání studiem sv. Justina Mučedníka; v návaznosti na studium církevních Otců jsem se v Bonnu začal zabývat speciálně antickými mystérii, a to jako pomůckou k pochopení mystérií křesťanských. Antická mystéria mi byla vždy jen pomůckou. Vlastním „posvátným pramenem“ mi bylo samo slavení liturgie... Ne pouhé studium, nýbrž živoucí soužití s Kristem v mystériu je v posledku pramenem veškeré pravé gnóze.“

Toto téma se Odo Caselovi stalo tématem životním. Celý život je neustále prohluboval a rozvíjel. Především sborníkem „Mysterium“, který vydal s kolegy v roce 1926, vyvolal Casel rozmanité spory a diskuse, které trvaly až do jeho smrti o velikonočním ránu 28. března 1948 a neskončily dodnes. Celá řada teologů jen pomalu a obtížně připouští myšlenku, že by křesťanství mohlo mít vedle Starého zákona i jiné kořeny. To se ostatně projevuje i ve sporech o roli řádu Esénských při vzniku křesťanství.

Pro Odo Casela bylo charakteristické, že ve všem, co myslel, říkal, psal a činil, usiloval o vyšší jednotu. Přestože vnímal význam svého díla, nenechal se odvést od

ideálů benediktinského mnišství. Nepouštěl se do velkých i sporů. Veškerá kritika a útoky jej vedly jen k preciznějšímu zformulování názoru, které zastával. Pracoval a modlil se v tichu svého kláštera, daleko od šumu tehdejších konferencí a liturgických shromáždění. Pracoval bez toho, aby výsledky své práce publikoval v přednáškách či v přednáškových turné. Výsledkem bylo patnáct svazků „Sborníku pro nauku o liturgii“. Mnohé zaznělo v jeho přednáškách, kázáních a promluvách v klášteře benediktinek v Herstelle, kde působil od roku 1922 jako spirituál. Zde byl pochopitelně nucen hovořit srozumitelně a přístupně. Casel byl částečně jistě „dítětem doby“, která liturgii jako by znovu objevila. V té souvislosti ale všem, kdo „naivně“ hovořili o objevu liturgie, připomínal, že v benediktinských kláštěrech žije kultické mystérium církve už čtrnáct století.

Hlavní Caselův zájem nespočíval ve fenomenologii liturgie tedy ve zkoumání různých obřadů, které bezesporu může napomoci pochopit její podstatu. Intuitivně pochopil, že každá fenomenologie musí nakonec vyústit v ontologii liturgie, láková nauka o podstatě liturgie mu ovšem byla naukou mysterijní. Jednou z velkých výtek vůči Caselovi přitom zůstává, že chtěl dojít k takové ontologii bez toho, aniž by dorostl potřebné systematizaci. Byl mužem intuice a syntézy, spíše člověkem vizionářského zření než analýzy, víc platonikem než aristotelikem. A přece byl, jak se zdá, mimořádně předurčen k tomu, aby se pokusil v rámci katolické církve probudit vědomí o mysterijním původu liturgie. Jeho rozsáhlé znalosti byly totiž doplněny niternou mnišskou zbožností a životem s liturgií. Velmi často byl v tom smyslu nepochopen! Nešlo mu o religionistické úvahy o vzniku liturgie. Jeho cílem bylo ulehčit hledajícím lidem cestu k jádru křesťanského mystéria.

Odo Casel citoval s oblibou důležitá místa o mystériu z Pavlových dopisů:

..mně, daleko nejmenšímu ze všech bratří, byla dána ta milost, abych pohanům zvěstoval nevystižitelně Kristovo bohatství a vynesl na světlo smysl mystéria od věků ukrytého v Bohu, jenž vše stvořil. Bůh chce, aby nebeským vládcům a mocnostem bylo nyní skrze církve dáno poznat jeho mnohotvárnou moudrost, podle odvěkého určení, které naplnil v Kristu Ježíši, našem Pánu. V něm smíme i my ve víře přistupovat k Bohu svobodně a s důvěrou.“ (Ef 3,8-12)

. kterou nás zahrnul ve vši moudrosti a prozíravosti, když nám dal poznat mystérium svého záměru, svého milostivého rozhodnutí, jímž si předsevzal, že podle svého plánu, až se naplní čas, přivede všechno na nebi i na zemi k jednotě v Kristu. “ (Ef 1,8-10)

Nebo:

„Stal jsem se jejím služebníkem, jak mi to uložil Bůh podle svého záměru, aby se na vás naplnilo Boží slovo, mystérium, které po věky a po celá pokolení bylo skryto, ale nyní je zjeveno jeho svátému lidu. Bůh jim chtěl dát poznat, jak bohatá je sláva jeho mystéria mezi pohany: Je to Kristus mezi vámi, v něm máte naději na Boží slávu. Jeho zvěstujeme, když se vši moudrostí napomínáme a učíme všechny lidi, abychom je mohli přivést před Boha jako dokonalé v Kristu. O to se snažím a zápasím tak, jak on ve mně působí svou silou.“ (Kol 1,25-27)

Tak by bylo možné citovat i další místa, kde se v novozákonním kánonu objevuje slovo mystérium. Pro Casela nebylo *mystérium* ničím neznámým a myšlenkově neuchopitelným. Bylo mu *skrytou skutečností*, kterou člověk není s to v plnosti uchopit. Jejím prvním stupněm je Bůh sám o sobě. Nejvyšší skutečnost, ke které se člověk nemůže přiblížit, aniž by zemřel. K „mystériu“ ale neodmyslitelně patří myšlenka zjevení. Casel dokonce „mystérium“ jednou definuje přímo jako „milostiplné zjevení“.

Druhým stupněm je *mystérium Ježíš Kristus*. Křesťanská víra může právem „označit *mystérium jedním slovem, Kristus*““. Kristus je Epifanií Boha — v něm a na něm se zjevuje Boží plán spásy — a to nejen jako odhalená pravda, nýbrž jako *čin*. Tento čin, či lépe řečeno spásné *konání*, je pak plně symbolicky zpřítomněno v liturgii. Casel tak rozlišuje čtyři stupně mystéria:

Mystérium Bůh sám v sobě
Mystérium Ježíš Kristus
Mystérium díla spásy
Mystérium liturgie

To je nesmírně významné. Zatímco první tři stupně lze chápat jako něco, co leží mimo oblast naší přímé zkušenosti, je jedině liturgie místem Boží přítomnosti uprostřed našeho světa:

„Svaté mystérium je mysterijní paměť, mysterijním úkonem, za ním stojí jedinečný čin, který se děje paměť — úkon, který povstává v symbolu. Tento jedinečný čin na Golgotě se stal jednou provždy, je — jako každý historický čin — sám o sobě ztracen v minulosti. Je nemožné, aby se stal znovu skutečností. Nemůže být ani zopakován; protože by proto musel Kristus znovu zemřít; On

ale prošel jednou a provždy svou oběh do vecne proměny a sedí po pravici Otce. Má-li být pro věřící, kteří nestali pod křížem, přece jen skutečně přítomen, pak je to jedině možné skrze mystérium, to znamená rituální symbolický úkon. Zde se tedy objevuje liturgie jako něco nutného Liturgie je symbol, rituálně konaný božský čin. V symbolu je možné tento jedinečný čin ne podle jeho náhodných historických jednotlivostí, nýbrž v jeho věčném jádru vykonat tak, že je viditelný pro naše oči; naše vnější oko, pravda, vidí jen rituál, oko víry za ním ale spatřuje skutečnost. “

„Ptáte se na rozdíl mezi Kristovým mystériem a Mystériem obřadu. Kristovo mystérium je podle Pavlových dopisů sama Kristova skutečnost, to znamená zjevení Boží v jeho Synu, jenž se stal člověkem zjevem, které vrcholí v obětní smrti a proměně Páně. Mystérium obřadu (kultu) je oproti tomu rituální zobrazení a zpřítomnění Kristova mystéria, čímž je umožněno vstoupit do samotného Kristova mystéria. Mystérium obřadu je tedy prostředkem, aby křesťan mohl žít v Kristově mystériu. “

Kristovo mystérium se v Mystériu obřadu postupně rozvíjí v okruhu křesťanských svátků. Každá jednotlivá sváteční doba zjevuje jen jeden aspekt Kristova mystéria, které se v plnosti zjevuje až v celku církevního roku

„Pokud duše spojená s církví se svou matkou, svátou církví, opravdově spoluprožívá její mystický rok jako mystérium, pak se vše, co svatý rok obsahuje, na ní stane skutečností. Vyplní se tak slova, která pronesla Alžběta o Marii: „Blahoslavená, která uvěřila, neboť se plnou skutečností stane, co jí bylo řečeno od Pána. “

Odo Casel poukazoval na to, že v křesťanském smyslu nemůže jít o staré rozdělení na kněžské obětníky a lid. Příchodem Krista staré kněžství skončilo. (Jd té doby je jen jeden kněz a jedna oběť. Kněží křesťanského společenství mají za úkol vytvářet podmínky pro to, aby se oběť stala přítomnou. V tom je jejich úkol nezastupitelný. Casel v žádném případě nesnižoval význam kněžství. Naopak, poukazuje na mysterijní podstatu kněžského svěcení. Oběť samu ovšem přináší celé společenství a každý jednotlivec, který se s ním spojí.

„Kristovo mystérium si žádá mystérium obřadu, abychom se skrze mystérium kultu přiblížili ke skutečnosti Kristova mystéria. Skrze mystérium kultu vstupuje-

jeme do prvotního mystéria. Ale mystérium obřadu (kultu) má hodnotu jen tehdy, pokud za ním stojí život s Pánem, pokud s ním jsme světu ukřižováni a žijeme jeho životem. “

Pro Casela tedy v tomto smyslu slaví liturgii celé společenství, které se shromažďuje před oltářem. Proto je důležité, s jakou intenzitou se každý jednotlivý člen s děním na oltáři spojuje. A právě zde je zjevně kámen úrazu. Caselovy myšlenky by byly prázdné a neplodné, kdyby byly oproštěny od žité zbožnosti a mysterijní vážnosti! V této souvislosti je charakteristické, že i tam, kde je dnes Casel zmiňován, není zprostředkováno téměř nic z nálady, která proniká jeho dílo.

V srdcích mnoha moderních křesťanů žila a žije otázka, jakým způsobem je dnes možné obnovit náboženský život. Životní dílo benediktinského mnicha Odo Casela může být velkou, i když poměrně složitou inspirací. Jak jsme již zdůraznili, Odo Casel nebyl teoretikem — co říkal a psal, vyrůstalo z niterného prožitku žitého Kristova mystéria při slavení liturgie. Slabinou jeho díla zůstává, že nedostatečně popsal, jak se k tomuto niternému prožívání dopracovat mimo klášter a církevní tradici, uprostřed moderního světa.

Je nesporně zajímavé, že zakladatel antroposofie Rudolf Steiner, který na podzim 1922 podstatně přispěl k založení hnutí za náboženskou obnovu Obce křesťanů tím, že obnovil křesťanskou mši a ostatní svátosti, hovořil poprvé již v roce 1902 ve svém základním přednáškovém cyklu „Křesťanství jako mystická skutečnost a mystéria starověku“ na podobné téma jako Odo Casel. Antická mystéria popsal jako jeden z proudů připravujících křesťanství. V roce 1905 dokonce v jedné přednášce upozornil na mysterijní původ křesťanské mše a ukázal, v čem spočívá. Jeho cílem bylo především otevřít novou možnost hlubšího pochopení. Rudolf Steiner, který v *mystériu na Golgotě* spatřoval středobod lidských dějin, šel ovšem ještě mnohem dál. Jako nosný základ budoucí kultury inauguroval nová mystéria. Jejich součástí se stala i skrze antroposofii znovuzrozená mše — Obřad posvěcení člověka.

K mystériím patří neoddělitelně mysterijní školení — tedy přísná práce na sobě, vedoucí k vnitřní proměně. Rudolf Steiner předal duchovní cestu, kterou je možné jít bez závislosti na institucích a uprostřed běžného života. Spoluprožíváním Obřadu posvěcení je člověk jako člen křesťanského společenství uveden na cestu Kristova mystéria. Vytvořit prostor a příležitost, aby se tak mohlo stát, je smyslem existence Obce křesťanů.